ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

ДАНИЛО Сергій Михайлович - кандидат юридичних наук, докторант Харківського національного університету внутрішніх справ
https://orcid.org/0000-0001-5135-8633
АБЛАМСЬКА Вікторія Вікторівна - старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем правового забезпечення діяльності поліції та протидії злочинності навчально-наукового інституту № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2415-7235
УДК 343.9:343.233.2
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2024.3.64

У статті досліджується початковий етап досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства в контексті кримінальної процесуальної діяльності. Основна увага приділена питанням, що стосуються внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), визначенню суб'єктів, уповноважених на це, а також джерелам інформації, на підставі яких може бути розпочато розслідування. Розглянуто нормативно-правову базу, зокрема статті 214, 215, 216, 218 та 477 КПК України, що регулюють порядок початку розслідування та підслідність у випадку домашнього насильства. Важливою проблемою є кваліфікація правопорушень, зокрема правильне визначення складу злочину за ст. 126-1 КК України, оскільки домашнє насильство може співвідноситись із іншими правопорушеннями, такими як заподіяння тілесних ушкоджень. Звернуто увагу на необхідність дотримання процесуальних норм при визначенні підслідності та місця проведення досудового розслідування, а також на проблеми, які можуть виникнути через конкуренцію кримінально-правових норм. У статті також акцентується на значенні заяви потерпілого як основи для початку досудового розслідування і пропонуються шляхи вирішення труднощів, пов'язаних із її відсутністю або неправильним визначенням попередньої кваліфікації правопорушення. Окремо розглядається питання застосування принципу «non bis in idem» у випадку одночасного застосування кількох норм Кримінального кодексу. Наукова новизна статті полягає в комплексному підході до аналізу процесуальних особливостей початкового етапу розслідування домашнього насильства, що дозволяє уточнити існуючі правові проблеми та запропонувати рекомендації для вдосконалення правового регулювання цього процесу.

Ключові слова. Досудове розслідування, домашнє насильство, Єдиний реєстр досудових розслідувань, кваліфікація злочину, кримінальний кодекс України, підслідність, процесуальні норми, право потерпілого

Постановка проблеми

Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо домашнього насильства полягає в необхідності чіткого визначення правових та процесуальних меж на етапі, коли вносяться відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). Законодавець, регулюючи цей процес у статті 214 КПК України, вказує на важливість чіткого визначення суб'єктів, уповноважених на внесення відомостей, а також джерел, які можуть бути підставою для початку досудового розслідування. Проблема полягає в тому, що для початку розслідування щодо домашнього насиль-

ства необхідно дотримуватись специфічних вимог, зокрема, отримання заяви потерпілого, що є ключовою умовою для внесення відомостей до ЄРДР. Без заяви потерпілого досудове розслідування не може бути розпочато, що створює правові труднощі на цьому етапі.

Іншою важливою проблемою є визначення правильної кваліфікації правопорушення на початковому етапі досудового розслідування, що тісно пов'язано з питанням конкуренції кримінально-правових норм. Стаття 126-1 КК України, яка регулює домашнє насильство, може співвідноситись з іншими статтями КК, такими як 121, 122, 125, 126, що призводить до складності в правильній кваліфікації діянь. Крім того, особливість домашнього насильства полягає у систематичному характері правопорушень, що ускладнює визначення точного моменту початку розслідування та кваліфікації злочину. Практика показує, що часто виникає необхідність застосування сукупності статей, що інколи суперечить принципу «non bis in idem» (неможливість подвійного покарання за одне і те ж діяння).

Ще однією важливою проблемою є визначення підслідності органу, що здійснює досудове розслідування у випадку домашнього насильства. За загальним правилом, досудове розслідування щодо цього виду правопорушення проводиться слідчими органами Національної поліції, а прокурор визначає місце розслідування у випадку, коли насильство мало місце в декількох місцях. Проблемою є також необхідність коректного визначення місця проведення розслідування, що враховує обставини вчинення правопорушення, місце перебування підозрюваного та свідків. Такий підхід може ускладнювати розслідування та вимагати додаткових правових дій для забезпечення ефективності і своєчасності процесуального контролю.

Стан дослідження проблеми

У дослідженні проблеми початку досудового розслідування щодо домашнього насильства, зокрема у контексті кримінальної процесуальної діяльності, науковці звертають увагу на численні аспекти правового регулювання. Проблема початку цього етапу кримінального провадження визначається через внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), що є важливим кроком для початку процесу. Одним із найбільш вивчених аспектів є роль суб'єктів, уповноважених на внесення таких відомостей, серед яких слідчий, дізнавач та прокурор. Проте, як зазначає Ю. М. Слухаєнко, початковий етап процесу розслідування має особливе значення, оскільки він вимагає чіткої правової регламентації і передбачає комплекс дій, які забезпечують подальше успішне розслідування.

Ключовим аспектом є визначення підслідності органу, який буде проводити досудове розслідування. Відповідно до ст. 218 КПК України, компетенція щодо домашнього насильства належить органам Національної поліції, проте у випадках, коли правопорушення сталося в декількох місцях, рішення про підслідність має приймати прокурор. Важливим є також питання, як правильно визначити місце розслідування, щоб забезпечити належний процесуальний контроль, що часто стає проблемою в практичному застосуванні. Це питання було детально розглянуто у роботах К. М. Плутицької, яка підкреслює важливість правильної кваліфікації домашнього насильства на початковому етапі розслідування.

Один з найбільших викликів на цьому етапі – це правильне кваліфікування злочину відповідно до ст. 126-1 КК України. У цьому контексті важливо відмежовувати домашнє насильство від інших менш тяжких злочинів, що можуть бути співвіднесені з цим правопорушенням, таких як заподіяння тілесних ушкоджень. Проблема відмежування цих діянь є актуальною в практиці судових органів і органів досудового розслідування, де на практиці часто виникає плутанина в кваліфікації за різними статтями Кримінального кодексу. Це підтверджує необхідність точного визначення ознак злочину та врахування його специфіки, зазначеного у роботах таких дослідників, як Ю. В. Орлов.

Особливістю розслідування щодо домашнього насильства є те, що, відповідно до ст. 477 КПК України, підставою для по-

чатку розслідування є лише заява потерпілого. Проблема виникає, коли цей етап не має достатньої правової підготовки або коли існує недостатньо підстав для початку кримінального провадження без відповідної заяви. Цей аспект активно досліджується в наукових працях, наприклад, у роботах О. В. Харитонової, яка акцентує увагу на важливості забезпечення дотримання прав потерпілих в рамках процесу. Водночас важливе місце займає й питання взаємодії органів поліції та прокуратури на ранніх етапах розслідування, що має забезпечити своєчасність та ефективність дій.

Нерозкритими залишаються кілька важливих питань, які зумовлюють необхідність подальшого дослідження цієї проблеми. Зокрема, проблема коректної кваліфікації правопорушень, що пов'язані з домашнім насильством, вимагає детальнішого вивчення для уникнення подвійного покарання. Окрім цього, відсутність чіткої нормативної регламентації в процесуальному аспекті, зокрема щодо процедури визначення підслідності у випадках, коли насильство сталося в декількох місцях, вимагає вирішення. Таким чином, існуючі прогалини в законодавстві та судовій практиці потребують детального наукового дослідження для оптимізації досудового розслідування в контексті домашнього насильства.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є аналіз початкового етапу досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо домашнього насильства, визначення основних правових, процесуальних та практичних проблем, що виникають при внесенні відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), а також формулювання рекомендацій щодо удосконалення цього процесу для забезпечення законності та ефективності розслідування. Відповідно до мети поставлені такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати нормативно-правову базу, що регулює початок досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства, зокрема положення КПК України та Кримінального кодексу України.

2. Оцінити роль суб'єктів, уповноважених на внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, і виявити проблеми, пов'язані з їх діяльністю на початковому етапі розслідування.

3. Дослідити взаємозв'язок початкового етапу досудового розслідування з іншими процесуальними етапами, зокрема визначення підслідності та правильну кваліфікацію правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством.

4. Визначити основні проблеми, що виникають при кваліфікації правопорушень за ст. 126-1 КК України та інших суміжних статей, і запропонувати шляхи їх вирішення.

5. Оцінити роль заяви потерпілого як підстави для початку досудового розслідування у випадках домашнього насильства та виявити недоліки, пов'язані з цією вимогою.

6. Розробити рекомендації для удосконалення процесу внесення відомостей до ЄРДР та покращення взаємодії органів досудового розслідування для забезпечення ефективності боротьби з домашнім насильством.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі початкового етапу досудового розслідування домашнього насильства, зокрема через внесення відомостей до ЄРДР, уточненні правових та практичних проблем, пов'язаних з кваліфікацією злочинів, визначенням підслідності та місця розслідування, а також у розробці рекомендацій для удосконалення процесуальної діяльності з метою підвищення ефективності боротьби з домашнім насильством.

Виклад основного матеріалу

Кримінальна процесуальна діяльність складається з багатьох взаємопов'язаних складових процесів (етапів, стадій, дій тощо), при цьому за загальним правил така діяльність починається не інакше як з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Для чіткого розуміння початкового етапу такої діяльності законодавець у п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України надав

офіційне тлумачення поняття досудового розслідування саме як «стадії кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань…» [1].

Деталізацію процесу початку досудового розслідування закріплена у положеннях ст. 214 КПК України, де: визначені суб'єкти, уповноважені на внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР (слідчий, дізнавач, прокурор) та час, упродовж якого вони це мають здійснити; окреслені джерела інформацію, на підставі яких може бути розпочато розслідування; передбачено порядок призначення слідчого або дізнавача, який буде здійснювати досудового розслідування тощо.

В контексті початку досудового розслідування щодо домашнього насильства слід брати до уваги те, що положення ст. 214 КПК України перебувають у тісному взаємозв'язку з приписами таких статей.

По-перше, з положеннями ст. 215 КПК України, де визначені відповідні форми здійснення досудового розслідування.

Аналіз санкцій ст. 126-1 КК України та норми ст. 12 КК України свідчать про те, що домашнє насильство відноситься до категорії злочинів, у зв'язку з чим досудове розслідування здійснюється у формі досудового слідства, яке проводиться слідчим.

По-друге, з положеннями ст. 216 КПК України, якими визначено підслідність конкретного органу досудового розслідування, уповноваженого здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність.

Підслідність розслідування домашнього насильства відноситься до компетенції слідчих органів Національної поліції. За загальним правилом досудове розслідування домашнього насильства здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 218 КПК України). Згідно ч. 3 ст. 218 КПК України, якщо домашнє насильство було вчинено в декількох місцях, обов'язок визначити місце проведення досудового розслідування покладається на прокурора. При прийнятті рішення про місце проведення досудового розслідування прокурор повинен враховувати місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо. У разі встановлення того, що іншим слідчим органу досудового розслідування або слідчим іншого органу досудового розслідування розпочато кримінальне провадження щодо того ж кримінального правопорушення, слідчий передає слідчому, який здійснює досудове розслідування, наявні у нього матеріали та відомості, повідомляє про це прокурора, потерпілого або заявника та вносить відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 4 ст. 218 КПК України).

По-третє, з положеннями ч. 1 ст. 477 КПК України.

Під час внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР слідчому, дізнавачу обов'язково слід брати до уваги нормативні приписи ст. 477 КПК України, де серед переліку кримінальних правопорушень, за якими кримінальне провадження здійснюється у формі приватного обвинувачення, також передбачено ст. 126-1 КК України. Зокрема у процесуальному аспекті особливістю початку досудового розслідування щодо домашнього насильства є те, що підставою для цього є лише заява потерпілого. В іншому разі, наприклад у випадку виявлення слідчим, дізнавачем, прокурором факту вчинення домашнього насильства, останні не зможуть внести відомості про це до ЄРДР та розпочати досудове розслідування [2].

Початок досудового розслідування домашнього насильства, на переконання Ю. М. Слухаєнка, найбільш вдало можна визначити, як діяльність органів досудового розслідування, яка здійснюється при неухильному дотриманні вимог кримінального процесуального закону під процесуальними керівництвом прокурора, обмежена формами судового контролю та спрямована на збирання, перевірку й оцінку доказів з метою встановлення обставин, які підляга-

ють доказуванню у кримінальному провадженні [3]. Тож початковий етап процесу розслідування домашнього насильства має важливе значення, оскільки саме він передбачає комплекс процесуальних і непроцесуальних дій, які безпосередньо впливають на майбутній очікувальний результат слідчої діяльності – завершення повного й неупередженого розслідування у встановлені законом строки та визначеної процедури [4]. Саме на початковому етапі досудового розслідування кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, безпосереднім завданням слідчого, дізнавача є встановлення наявності або відсутності достатніх даних, що вказують на ознаки вчинення такого правопорушення. Адже тільки в такому разі завдання кримінального провадження можуть бути належним чином виконані, а права, свободи та законні інтереси його учасників надійно захищені. Важливо аби кожному факту вчинення домашнього насильства надавалась належна правова оцінка шляхом встановлення відповідності обставин події, що містить його ознаки, фактичним даним. Чітка правова регламентація процесуальної діяльності саме на початковому етапі є передумовою законності й обґрунтованості подальшого досудового розслідування та судового розгляду справи [5].

Зважаючи на загальні тактичні завдання розслідування домашнього насильства, на початковому етапі слідчий, дізнавач: з'ясовує та перевіряє первинну інформацію про факт домашнього насильства; виявляє, закріплює та зберігає сліди злочину; установлює потерпілих і свідків; реєструє заяву та вносить її до ЄРДР; по змозі проводить огляд місця події та висуває первинні слідчі версії; визначає форми і прийоми взаємодії з оперативними службами та відповідними організаціями, а також залучає спеціалістів; складає план розслідування [4]. У контексті наведених тактичних завдання розслідування домашнього насильства варто наголосити, що необхідність чіткого розмежування процесуальної та позапроцесуальної діяльності слідчого, дізнавача на етапі початку досудового розслідування. Оскільки домашнє насильство (ст. 126-1 КК України) відноситься до числа злочинів, то до внесення відомостей про вчинення останнього до ЄРДР може бути проведений виключно огляд місця події. Відтак вельми важливого значення набуває правильне визначення попередньої кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення, зокрема відмежування ст. 126-1 КК України від інших менш тяжких за своєю суспільною небезпекою кримінальних правопорушень. Насамперед мова йдеться про необхідність взяття до уваги критерію систематичності вчинених протиправних дій (їх якісну та кількісну характеристики, що має місце при домашньому насильству), а також специфічність суб'єкту, на який направлені протиправні дії. Зокрема суб'єкт вчиненого домашнього насильства є спеціальним, а саме потерпілим є родич, член подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою [6]. Тобто кривдник і потерпілий перебувають чи перебували у близьких або сімейних відносинах. Водночас потрібно враховувати те, що навіть наявність заяви особи про вчинення домашнього насильства не завжди буде підставою для початку досудового розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України. Адже побудова диспозиції норм ст. 126-1 КК України свідчить, що в її положеннях, на відміну від п. 3 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та ст. 173-2 КУпАП, передбачена така ознака об'єктивної сторони, як умисне систематичне вчинення певного виду насильства [2].

Якщо ж вести мову про конкуренцію кримінально-правових норм, кожна з яких охоплює окреме кримінальне правопорушення, то на практиці можна зустріти ситуацію, коли поряд із кваліфікацією за ст. 126-1 КК України діяння особи кваліфікуються додатково за різними статтями, наприклад 121, 122, 125, 126, 135, 136, 146 КК України. У такому випадку буде порушення принципу «non bis in idem», оскільки особа буде притягнута до відповідальності більш ніж один раз за однакові діяння. Правова

позиція Верховного Суду з цього питання полягає в тому, що у випадках конкуренції між загальною та спеціальною нормами суди застосовують загальне правило: якщо злочин одночасно передбачений загальною і спеціальною нормами, то сукупність злочинів відсутня, і застосуванню підлягає спеціальна норма, яка найбільше відображає специфіку та особливості такого злочинного діяння [7].

Найчастіше виникає потреба розмежувати домашнє насильство та заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості. Тут виникає проблема відмінності у підходах до кваліфікації випадків домашнього фізичного насильства, зокрема чи то як множинності злочинів, чи як одиничних злочинів. Незважаючи на розроблені наукою кримінального права правила і рекомендації щодо кваліфікації злочинів, під час їх відмежування від суміжних органи досудового розслідування і суди допускають неправильну кваліфікацію сукупності злочинів, передбачених статтями 125 та 126-1 КК України. Для вирішення цієї ситуації варто керуватися розумінням того, що склад злочину, передбачений ст. 126-1 КК України, є складеним, а заподіяння тілесних ушкоджень є вмонтованим до його об'єктивної сторони. Саме тому потреба у додатковій кваліфікації за правилами сукупності виникає лише у тих випадках, коли санкції статей, що передбачають відповідальність за заподіяння тих чи інших тілесних ушкоджень, є такими ж само або більш суворими, ніж санкція ст. 126-1 КК України. Таким чином, за сукупністю із ст. 126-1 КК України можуть бути кваліфіковані злочини, передбачені ч. 2 ст. 126, статтями 121, 122 КК України тощо. Це ж стосується і незаконного позбавлення волі як прояву фізичного насильства (ст. 146 КК України). Водночас погроза вбивством (ч. 1 ст. 129 КК України), експлуатація дітей (лише щодо діянь, передбачених ч. 1 ст. 150 КК України, як прояв економічного домашнього насильства) охоплюються ст. 126-1 КК України. Що ж стосується сексуального насильства, то воно завжди потребує окремої (а не додаткової) кваліфікації за статтями 152–154, 156 КК України [8].

Крім того, виникає складність у визначенні попередньої кваліфікації, яка відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 214 КПК України під час внесення відповідних відомостей до ЄРДР повинна обов'язково зазначатися. Певні труднощі виникають також у зв'язку з тим, що, з одного боку, у слідчого, дізнавача, прокурора має бути інформація про умисне системне вчинення особою домашнього насильства, а з іншого, – вчинення такого діяння щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Тому на початковому етапі під час внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР не завжди можливо встановити точну кваліфікацію вчиненого діяння [2].

У межах дослідження проблематики кваліфікації фізичного домашнього насильства К. М. Плутицька наводить такий приклад: якщо домашнє насильство полягає в заподіянні легких тілесних ушкоджень (ст. 125 КК України) або завданні побоїв подружжю чи колишньому подружжю або іншій особі, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, за наявності такої ознаки, як систематичність, такі дії потрібно кваліфікувати за ст. 126-1 КК України, адже в цьому випадку за ст. 126-1 КК України є спеціальною нормою. Натомість побої, що мають характер мордування, а так само скоєння систематичного катування становлять більшу суспільну небезпечність, тому такі дії доцільно кваліфікувати за ч. 2 ст. 126 КК України або за ч. 2 ст. 127 (за ознакою повторності) [9].

Не безпідставним убачається й твердження Ю. В. Орлова, що «проблемним питанням є розмежування кримінального домашнього насильства та ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК України) чи непрацездатних батьків (ст. 165 КК України). У науці та практиці справедливо висловлюється думка, що злісне ухилення від сплати аліментів цілком можна розглядати як прояв економічного насильства. Проте це не дає підстав вважати, що такі дії охоплюються ст. 126-1 КК України чи вимагають кваліфікації за сукупністю цієї статті зі статтями 164 чи 165 КК Укра-

їни. Натомість слідча та судова практика в низці випадків вдається до кваліфікації за сукупністю, порушуючи принцип неможливості подвійного інкримінування. Під час вирішення цього питання варто відштовхуватися від правила про кваліфікацію в разі конкуренції загальної та спеціальної норм. Норми ст.ст. 164 та 165 КК України є спеціальними щодо загальної, зафіксованої у ст. 126-1 КК України, а тому мають застосовуватись тільки вони, без сукупності» [10].

Також важливим питанням є те, що у випадку, коли потерпілий спеціальний, але немає систематичності – кваліфікація за відповідною статтею КК України та п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України (обставини, які обтяжують покарання – вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах) [3].

Зауважимо, що судова практика свідчить, що для доведення системності у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильство повинно бути зафіксовано не менше трьох фактів вчинення такого насильства у будь-якій з його форм: економічного, психологічного, фізичного. Проблемним питанням доведення системності вивчення домашнього насильства і дотримання принципу «non bis in idem» нами більш детально було присвячено увагу в іншому розділі цієї монографії «Застосування принципу «non bis in idem» під час розслідування домашнього насильства».

У науковій літературі та судовій практиці звертається увага на необхідність розмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, та кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. У цьому питанні підтримаємо вчених, які відмічають, що з аналізу ст. 126-1 КК України, положень Стамбульської конвенції та Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» стає зрозумілим, що домашнє насильство полягає у значно ширшому колі діянь, ніж ті, що криміналізовані у ст. 126-1 КК України. Відповідно неправильно зводити злочин, пов'язаний із застосуванням домашнього насильства, до ст. 126-1 КК України. Визначення поняття злочину, пов'язаного з домашнім насильством, доцільно здійснювати і з огляду на загальне поняття домашнього насильства, зважаючи на загальне розуміння поняття і ознак кримінального правопорушення як такого [11].

У постанові від 12 лютого 2020 року у справі № 453/225/19 (провадження № 51-4000кмо19) об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду сформулювала тлумачення поняття злочину, пов'язаного з домашнім насильством, а саме як:

«злочином, пов'язаним із домашнім насильством, слід вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого свідчать про наявність у діянні хоча б одного з елементів (ознак), перелічених у ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», незалежно від того, чи вказано їх в інкримінованій статті (частині статті) КК України як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину» [12].

На думку О. В. Харитонової та І. А. Тітка, злочин, пов'язаний з домашнім насильством, це:

1) злочин, передбачений ст. 126-1 КК;

2) злочин, що містить кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах»;

3) злочин, поєднаний з обтяжуючою обставиною, передбаченою у п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» та п. 6 ч. 1 ст. 67 КК в частині «вчинення злочину… у присутності дитини» [13].

В окремих випадках у ході досудового розслідування може бути виявлено помилковість попередньої кваліфікації. Наприклад, коли провадження було розпочато без заяви потерпілого і діяння кваліфіковано як злочин публічного обвинувачення, хоча дійсна кваліфікація вказує на належність цього провадження до категорії приватного. Законодавчо це питання не врегульова-

но, що породжує кілька варіантів розвитку подій:

1) дізнавач, слідчий, прокурор закриває провадження на підставі п. 7 ст. 284 КПК України, встановивши відсутність заяви потерпілого як приводу для внесення відомостей до ЄРДР;

2) дізнавач, слідчий, прокурор роз'яснює потерпілому особливості провадження у формі приватного обвинувачення, отримує відмову/згоду потерпілого, і як наслідок – дізнавач, слідчий, прокурор закриває провадження/продовжує провадження у формі приватного обвинувачення. Виходячи із завдань кримінального провадження, зокрема захист особи від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, вбачається, що дізнавач, слідчий, прокурор мають з'ясувати позицію потерпілого щодо необхідності подальшого провадження. У разі якщо він висловлює згоду на продовження цього провадження (що має бути відображено у відповідній заяві) воно має продовжуватися в загальному порядку. За випадку його відмову подати заяву, провадження закривається [14]. Відтак після визначення кваліфікації злочину саме як злочину щодо вчинення домашнього насильства, наступні задачі, які треба ефективно виконати, то це проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Треба акцентувати увагу, що згідно ч. 5 ст. 214 КПК України та розділу ІІ «Порядку формування та ведення реєстру» Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення від 30 червня 2020 року № 298 [15] на початку досудового розслідування до ЄРДР вносяться відомості про:

«дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність».

Відповідно до розділу 3 «Порядку внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Реєстру» Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення:

«формування Реєстру розпочинається з моменту внесення до нього Реєстратором відповідних відомостей про кримінальне правопорушення, зазначених у заяві чи повідомленні про його вчинення або виявлених ним самостійно з будь-якого джерела. Усні заяви заносяться слідчим, дізнавачем (уповноваженою особою іншого підрозділу) або прокурором до протоколу, який підписується заявником. Відомості про кримінальне правопорушення, викладені у заяві, повідомленні чи виявлені з іншого джерела, повинні відповідати вимогам пункту 4 частини 5 статті 214 КПК України, зокрема мати короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення».

Відповідно до приписів пункту 4 розділу ІІ Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затвердженого наказом МВС України від 8 лютого 2019 р. №100:

«у разі якщо заява (повідомлення) надійшла до органу (підрозділу) поліції під час особистого звернення заявника одночасно з її (його) реєстрацією в інформаційно-телекомунікаційній системі «Інформаційний портал Національної поліції України» або журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, уповноважена службова особа оформлює та видає заявникові талон-повідомлення єдиного обліку про прийняття і реєстрацію заяви (повідомлення) про кримінальне

правопорушення та іншу подію, корінці талонів-повідомлень зберігаються в уповноваженої службової особи» [16].

У разі коли заяви (повідомлення) надійшли до органу (підрозділу) поліції з використанням засобів поштового зв'язку, мережі Інтернет, електронного зв'язку (електронні звернення), через контактні центри державної установи «Урядовий контактний центр» та телефонну «гарячу лінію» Національної поліції України, служби діловодства реєструють та невідкладно передають керівникові органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки приймає рішення щодо їх реєстрації в інформаційно-телекомунікаційній системі «Інформаційний портал Національної поліції України» або журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події (п. 12 розділу ІІ Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події [16].

Відповідно до абзацу 1 п. 36 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» від 22 серпня 2018 р. № 658 у разі звернення до уповноваженого підрозділу органу Національної поліції особи, яка заявляє, що постраждала від насильства, посадова особа такого органу приймає заяву від постраждалої особи та реєструє її в журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події [17].

Висновки

Відповідно до абзацу 1 п. 36 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» від 22 серпня 2018 р. № 658 у разі звернення до уповноваженого підрозділу органу Національної поліції особи, яка заявляє, що постраждала від насильства, посадова особа такого органу приймає заяву від постраждалої особи та реєструє її в журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події [18].

Резюмуючи проведене дослідження, з метою формування дієвого механізму захисту прав людини, постраждалої від домашнього насильства, унеможливлення тиску на неї, та враховуючи проблемні питання, пов'язані з початком досудового розслідування даного виду злочину, варто підтримати думку науковців стосовно доцільності розширення переліку підстав для початку досудового розслідування домашнього насильства. На користь цього додатковою аргументацією пропонованих змін є потреба імплементації приписів ч. 1 ст. 55 Стамбульської конвенції, ратифікованої Україною, які вимагають: «… щоб розслідування або кримінальне переслідування правопорушень, установлених відповідно до статей 35, 36, 37, 38, 39 Конвенції, не залежали цілком від повідомлення або скарги, поданої жертвою…» .

Ще одним проблемним питанням, яке вже згадувалося вище і потребує законодавчого врегулювання, є складність в перекваліфікації кримінального провадження щодо домашнього насильства, яке було розпочато без заяви потерпілого. Тобто, коли спочатку діяння було кваліфіковано як злочин публічного обвинувачення, а дійсна кваліфікація вказує на належність цього провадження до категорії приватного. Цей практичний аспекти доцільно унормувати в положенні ч. 1 ст. 478 КПК України.

Також вважаємо за доцільне виключити здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, з категорії кримінальних проваджень приватного обвинувачення і надання можливості розпочати кримінальне провадження у випадках, коли є достатньо відомостей, що вказують на вчинення домашнього насильства, незалежно від бажання потерпілої особи або спроможності потерпілої особи самостійно захистити свої законні інтереси. Для цього пропонуємо внести зміни до п. 1 ч. 1 ст. 477 КПК України і виключити ст. 126-1 КК України з переліку кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення, яке може бути

розпочате слідчим, дізнавачем, прокурором лише на підставі заяви потерпілого.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI// БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%96#Text.

2. Абламський С.Є., Лук'яненко Ю.В. Особливості початку досудового розслідування домашнього насильства (ст. 126-1 КК України). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. Вип. 4(99). С. 234–249. doi: 10.32631/v.2022.4.20.

3. Слухаєнко Ю. М. Методика розслідування домашнього насильства: дис. … д-ра філософії: 081 Право. Кропивницький, 2023. 213 с.

4. Ботнаренко І. А. Домашнє насильство: початковий етап розслідування. *Криміналістичний вісник*. 2021. № 2(36). С. 82–92. doi: 10.37025/1992-4437/2021-36-2-82.

5. Дрозд В. Г. Окремі питання регламентації початку досудового розслідування в умовах проведення правової реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 268–272.

6. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 року № 2229-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2229-19

7. Степаненко О., Агапова К. Кількісний критерій систематичності як ознака домашнього насильства. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 323–327. doi: 10.32849/2663-5313/2020.4.55.

8. Запобігання та протидія домашньому насильству підрозділами Національної поліції : метод. рек. / В. Л. Костюк, Н. В. Федоровська, М. В. Пашковська. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 42 с.

9. Плутицька К. М Проблеми кваліфікації фізичного домашнього насильства. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2018. № 3. С. 112–117.

10. Орлов Ю. В. Проблеми кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства. *Право і безпека*. 2020. № 4 (79). С. 13–19. doi: 10.32631/pb.2020.4.01.

11. Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства : навч. посіб. / С. Романцова, Н. Устрицька, І. Гловюк та ін. ; за ред. І. Гловюк, Н. Лащук, С. Романцової. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 404 с.

12. Постанова Верховного Суду від 12.02.2020 : справа № 453/225/19, провадження № 51-4000кмо19// Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87602679

13. Харитонова О., Тітко І. Злочин, пов'язаний з домашнім насильством: правові проблеми та практичні рекомендації. ЮРЛІГА. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/192450_zlochin-povyazaniy-z-domashnm-nasilstvom-pravov-problemi-ta-praktichn-rekomendats

14. Особливі порядки кримінального провадження : підручник / [О. В. Капліна, О. І. Марочкін, М. І. Демура та ін.] ; за ред. О. В. Капліної ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава мудрого. Харків : Право, 2024. 366 с.

15. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: наказ Офісу Генерального прокурора України від 30 черв. 2020 р. № 298. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20?find=1&text=%D1%83%D1%81%D0%BD%D1%96#Text

16. Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 08 лют. 2019 р. №100. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19

17. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text

18. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Офіційний портал Верховної Ради України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

Danylo S. M.,
Candidate of Law,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
e-mail: d.and.p@ukr.net
Ablamska V. V.,
Senior Researcher, Research Laboratory on the Problems of Legal Support of Police Activities and Combating Crime at the Educational and Research Institute No. 2 of the Kharkiv National University of Internal Affairs
e-mail: ablamskaviktoria@gmail.com

START OF PRE-TRIAL INVESTIGATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS REGARDING DOMESTIC VIOLENCE

The article examines the initial stage of pre-trial investigation in criminal proceedings on domestic violence in the context of criminal procedural activity. The main attention is paid to issues related to entering information about a criminal offense into the Unified Register of Pre-Trial Investigations (URDR), determining the subjects authorized for this, as well as sources of information on the basis of which an investigation can be initiated. The regulatory framework is considered, in particular Articles 214, 215, 216, 218 and 477 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which regulate the procedure for initiating an investigation and liability in cases of domestic violence. An important problem is the qualification of offenses, in particular the correct definition of the elements of a crime under Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine, since domestic violence can be correlated with other offenses, such as causing bodily harm. Attention is drawn to the need to comply with procedural norms when determining the subject matter of the investigation and the place of conducting the pre-trial investigation, as well as to the problems that may arise due to the competition of criminal law norms. The article also emphasizes the importance of the victim's statement as the basis for initiating the pre-trial investigation and suggests ways to resolve the difficulties associated with its absence or incorrect determination of the preliminary qualification of the offense. The issue of applying the principle of "non bis in idem" in the case of simultaneous application of several norms of the Criminal Code is separately considered. The scientific novelty of the article lies in the comprehensive approach to the analysis of the procedural features of the initial stage of the investigation of domestic violence, which allows to clarify existing legal problems and offer recommendations for improving the legal regulation of this process.

Keywords: Pre-trial investigation, domestic violence, Unified Register of Pre-trial Investigations, qualification of a crime, Criminal Code of Ukraine, subject to investigation, procedural norms, victim's rights